

Länsstyrelsen
Västerbotten

Kulturhistoriska värdebeskrivningar över kyrkomiljöerna i Västerbottens län

Lövångers kyrka, Skellefteå kommun, Västerbottens län

Kyrkomiljön

Lövånger är en gammal jordbruksbygd vid kusten, fem mil söder om Skellefteå och 8 mil norr om Umeå. Kyrkan med omgivande kyrkogård uppfördes under senmedeltiden och det är runt kyrkomiljön som samhället Lövånger vuxit fram. I tätorten bor drygt 700 personer (2012). Gles affärs- och bostadsbebyggelse finns i alla vädersträck utom mot söder där landskapet är öppet och sluttar ned mot den vackra och tidigare segelbara Avafjärden. Norr om kyrkan ligger Lövångers kyrkstad med 130 envåniga dubbelstugor tätt samlade efter smala och oregelbundna gränder. Idag finns 230 (av som mest 400) kamrar och inte mindre än ett 30-tal stallar bevarade. Kyrkstugorna har byggts byvis och nyttjats av bönderna för övernattning i samband med kyrkbesök. De anges redan på en karta från 1642. Den äldsta nu kända stugan är daterad till 1746. Den låga särpräglade bebyggelsen, den ålderdomliga gatustrukturen och anpassningen efter den bergiga terrängen är av stor betydelse för upplevelsen av kyrkomiljön och dess närmaste område och har därför utpekats som en kulturmiljö av riksintresse (AC 16).

Namnet Lövånger antyder att platsen namngavs redan under järnåldern; ånger är ett gammalt nordiskt ord för havsvik, och löv- står för lä. Lövånger tros därför betyda Läviken. Lövånger har varit kyrkplats sedan 1300-talet då ”Lefanger” nämns som kapellförsamling inom Skellopt (Skellefteå), tillhörande Ångermanlands prosteri. I en jordebok från år 1413 antecknas Lövånger som en egen församling och socken under Korsholms län. Vid den tiden fanns endast 20 rökar (hushåll) i trakten och Lövånger liksom resten av Sverige var katolskt. År 1593 undertecknar Lövångers kyrkoherde Petrus Aestonius Uppsala Mötes beslut om Svenska kyrkan som Evangelisk Luthersk kyrka. Traditionen säger att den första kyrkan byggdes vid Kyrksjön på ett berg intill Avafjärden (800 m från nuvarande kyrkan). Där skall den ha varit synlig på långt håll och även haft en naturlig hamn. Idag ligger den s.k. Kaplansgården (f.d. komministerbostället) på platsen.

Nuvarande kyrka och kyrkogård omges av en fyrsidig bogårdsmur av gråsten. Ingångar med grindstolpar finns på tre ställen; två vid den norra sidan och en vid den västra. Grindstolparna är slätputsade med valmade plåttak och svartmålade järngrindar. Muren gör mot söder uppehåll för ett åttkantigt timrat gravkapell, uppfört 1873–74, och mot norr för en fyrsidig klockstapel från 1698. Sydost om kyrkan ligger ett garveri, en timmerbyggnad i tre våningar, från början av 1900-talet. Det är ortens äldsta industribyggnad. Nordväst om kyrkan och dess asfalterade parkeringsplats finns församlingsgården och f.d. häktet. En friliggande kyrkogård, den s.k. Nya kyrkogården finns 250 meter sydväst om kyrkan och väster om Avafjärden.

Begravningsplatserna

Gamla kyrkogården runt kyrkan anlades omkring sekelskiftet 1500. Bogårdsmurens östra sträckning är sammanfogad med äldre murbruk och kan ha medeltida ursprung och läge. En ny bogårdsmur av sten, stockar och sågbräder uppfördes i väster åren 1760–1765. Detta följde statens påbud år 1764, om att kyrkogårdsinhägnader skulle byggas som kallmurade stenmurar istället för i trä. Muren i Lövånger försågs även med en överbyggnad i trä. En utvidgning av kyrkogården skedde 1828, men i vilken omfattning är okänt. Ungefär samtidigt noterades en timrad gravkammare efter familjen Gyllengahm på kyrkogårdens sydöstra hörn (1831). Kammaren har tagits bort vid okänd tidpunkt. Kyrkogården har inte utvidgats efter 1828. Järngrindar anskaffades 1844 och till den tiden kan även grindstolparna mot nordost dateras. Dessa har kvar sina äldre tegelstommar till skillnad från de två övriga som sannolikt nygjordes med betongstommar 1962, samtidigt som västra muren lades om och muren i övrigt justerades. En minnessten, ”Kungsstenen”, restes utanför norra bogårdsmuren 1921. Fler grusgångar tillkom 1934–37. Åren 1973–74 såddes många av kyrkogårdens grusgravar igen på den västra delen och plattgången tillkom. Mot norr har efter 1982 några häckomgärdade grusgravar och en grusgång lagts om till gräsmatta. Äldre och mörka stenvårdar från sekelskiftet 1900, exempelvis obelisker, utmärker sig på kyrkogården, men har också uppblandats med yngre ljusa stensorter. Mest homogen karaktär har de gamla gravplatserna i nordöstra hörnet, varav två inramas av en måbärshäck och en av ett järnstaket. Värdefull gravkultur, i form av stora dekorativa järnkors, finns också längs muren och mot kyrkans södervägg. Tätast belagd är kyrkogårdens sydöstra hörn. I övrigt präglas stora delar kyrkogården av luftiga gräsytor med björkplanteringar och enstaka rönnar.

Klockstapeln är uppförd av timmer med en lägre sockelvåning och en kubisk klockvåning. Taket är ett svängt tälttak som övergår i en avsmalnande spira. Årtalen 1698 och 1700 finns inristade på klockstolarnas bjälkar och antas vara stapelns byggnadsår. Vid arbeten 1784 tillkom vindflöjeln och under sent 1800-tal (trol. 1874) panelslogs klockstapeln med en locklistpanel vars dekorativa takfris liknar begravningskapellets. Ljudöppningarna gjordes samtidigt rektangulära, istället för rundbågade vilket en avbildning från cirka 1830 visar.

Det åttkantiga begravningskapellet uppfördes 1873–1874 av bondebyggmästaren Pehr Larsson, Hökmark. Det har en ljusgråmålad brädfodring av locklistpanel och en rundbågeformad takfris med kantställda rutor. Dess brädspåntäckta tak har en elegant svängd form och kröns av ett träkors. Förutom i norr, där dubbelporten sitter, finns tvåluftsöppningar med tre rutor på varje fasadsida. Likkällaren utvidgades 1938, efter ritningar av sockenbyggmästare Anders Pettersson, Hökmark. Vid en invändig restaurering 1955 av arkitekt Poul Stampe, Skellefteå, moderniserade interiören med ny innerpanel och snickerier, samt tak av träfiberplatta. Detta har tagit bort mycket av den invändiga autenticiteten. Kapellets omsorgsfulla och orörda yttre förenat med helhetsmiljöns övriga kvaliteter gör, trots 1955 års arbeten, att kapellet är en fin och typisk representant för det polygonala kapellbygandet under senare hälften av 1800-talet. Nuvarande begravningskapell ersatte ett äldre timrat, panelat och rödfärgat likhus, som kanske var placerat på samma plats.

Den friliggande *Nya kyrkogården* anlades 1893 och utvidgades västerut 1944, på ett upphöjt område (länsarkitekt Karl Sörensen). Ytterligare utvidgning åt sydväst skedde 1980. Begravningsplatsen omges av en kallmurad naturstensmur med torvtäckning i

norr, väster och öster, samt av en granhäck i nordväst. Huvudentrén i nordost har grindstolpar av grovhuggna granitblock med plana kalkstenshällar upptill. Längre åt väster finns en mindre ingång vid en öppning genom granhäcken, med ca 1,8 meter höga grindstolpar av tegel. En entré mot den nyaste delen i sydväst har högre grindstolpar av finhuggen granit med spetsiga slutstenar. Grusade vägar leder in från norr till söder och huvudentrén kantas av en björkallé. Spridda björkar och enstaka rönnar präglar i övrigt vegetationen. På det nyaste området i sydväst finns asfalterade vägar och en ekonomigård med ekonomibyggnad, uppförd 1974 och tillbyggd senare. Gravraderna är långa och består av resta stenar i gräsmatta, utan rygghäck. Några gjutjärnskors och träkors påträffas även. En handfull grusgravar med stenram vittnar om sekelskiftets gravskick som dominerade fram till 1960 då grusgravar började läggas om till gräs. Intressantaste delen av kyrkogården är de äldsta partierna i öster.

Kyrkan

Kyrkan är byggd i gråsten med gavelrösten av tegel omkring sekelskiftet 1500. Varken exakt invigningsår eller byggmästare är kända. Byggnaden gavs ursprungligen ett två traveér långt långhus, ett utskjutande vapenhus av sten i sydväst och en sakristia av trä i nordost. Kyrkan tillbyggdes och utökades med en tredjedel åt väster åren 1649–1650 och den timrade sakristian ersattes med en ny i sten år 1660. Kyrkans branta sadeltak täckts sedan 1889 av skivtäckt svartmålad plåt, men har ursprungligen haft brädspåntäckning. Fasaden är putsad med kalkputs och målad med varmvit kalkfärg. Ingången i väster inramas av en rusticerad portal med ovanliggande rundfönster och ett bågformat överstycke. Pardörren från 1870-71 är gråmålad och täckt med panel som bildar diagonalställda kvadratiska mönster. Fönstren är höga och rundbågade. Två sitter på södra sidan och två på norra sidan, dock utan att korrespondera rakt mot varandra. Ett rundbåigt korfönster sitter i öster. F.d. vapenhuset, numera kallad ”lillkyrkan”, har ett mindre rundbågat fönster i söder, samt en högt sittande stickbågad port i öster med uppgång via en trärappa. Sakristian har stickbågade fönster och högt sittande rundfönster som belyser norra sidoläktaren. På sakristians västra sida finns en dörr till en besökstolett, samt på norra sidan en dörr till sakristian. Runt kyrkfönstren och takfoten finns smala slätputsade omfattningar. Fasadens hörnlisener är svagt utskjutande och slätputsade. På östra och västra gavlarna finns vågräta band i putsen i höjd med takfoten. Runda slätputsade plafonder finns gavelröstena. Övrig fasadyta har putsats med en ”slabbad” teknik som ger fasaden karaktärsfulla skuggeffekter. Solbänkar och bleck är av svartmålad järnplåt medan hängrännor och stuprör är målade i fasadens ljusa ton.

Kyrkans yttre har förändrats sedan byggnadstiden. Under 1600-talet skedde ovan nämnda förlängning av byggnadskroppen åt väster samt byggande av sakristia i sten. Större förändringar genomfördes också under 1700-talets mitt, först under ledning av byggmästare Daniel Hagman (1756), men huvudsakligen under ledning av hans gesäll Anders Wahlberg (1760–65). Då togs ett fönster upp på norra sidan, som tidigare saknade fönster. De befintliga fönstren mot söder och det östra fönstret, samt sakristians norra fönster förstörades. En befintlig liten ingång i väster gjordes om till portal med rundfönster över. Ny puts med tegelkross gav fasaderna en röd färg. Vitkalkade hörnlisener, listverk och plafonder tillkom. Till den nya västportalen snidades en pardörr av Olof Andersson från Noret. Den målades i färgerna indigo och cinnober (blåviolett och scharlakansrött). År 1792 utvidgades kyrkans sydöstra fönster samt ett fönster på sakristian, troligen det östra. År 1804 skedde en mindre restaurering. Delar av

det sydvästra hörnet revs och murades upp igen, samt förstärktes med långa järnband. Åren 1842–1843 upptogs ytterligare ett stort fönster på norra sidan, troligen det nordvästra, och hela fasaden blev kalkstruken med vit kalkfärg istället för röd. År 1889 skadades spåntaket av eldsvåda och taket byttes därefter ut mot svartmålad skivtäckt plåt, som till stor del fortfarande finns kvar. Vid okänd tidpunkt sattes vapenhusets ingång igen och gjordes om till ett fönster. En genomgripande restaurering och tillbyggnad skedde efter program av arkitekt Fredrik Falkenberg, Stockholm 1909. Ett fönster på f.d. vapenhusets östra sida gjordes om till reservutgång. Den smala och långa sakristian breddades och höjdes och norra fönstret gjordes om till sakristians ingång. Åren 1934–1937 putsades och kalkfärgades fasaden. En stor del av den befintliga putsen skall då ha tagits bort. År 1982 byttes plåttaket på kyrkans sydvästra sida p.g.a. att det gamla hade blåst ner. Tak- och putslagningar samt avfärgningar har även skett flera gånger. Vid den senaste år 2011 justerades kulörtonen från rent vitt till den nuvarande varmvita kulören som låg närmare underliggande färglager.

Pardörren i väster leder genom glasade vindfångsdörrar till vapenhuset under läktaren. Mot söder finns en brudkammare som iordningställdes 1955 och mot norr under läktartrappen finns ett förråd. Kyrksalen är enskeppig med rakt korparti i öster. Kyrkorummet täcks av tre lika stora stjärnvalv (ribbvalv) av tegel, vilande på kraftiga pelare. De två östligaste valven med Sturestjärna i mittravén och Helsingtunastjärna i kortravén är medeltida. Det gamla vapenhuset (lillkyrkan) täcks av ett tunnvalv av sten och den norra läktaren i koret är täckt av två ribblösa kryssvalv. Sakristians tak är plant. Väggar och valv är slätputsade och kalkfärgade i vitt. Äldre kalkmålningar syns ej, men lär skall finnas under senare putslager, dels över ingången till det gamla vapenhuset, dels i de två östligaste valven. Kalkstensgolv är lagt i mittgången och i koret. I korgolvet finns även fyra gravhällar från 1600- och 1700-talet efter kyrkoherdarna Gestricius, Steccenius, Eurenus och bonden Pehr Andersson från Avan. Spontat trägolv är lagt under bänkkvarteren. Taket under läktaren är reveterat och målat med vit kalkfärg. Bänkinredningen är öppen och målad i gröna nyanser. De rektangulära gavlarna är marmorerade. Bänkarna är gamla, men har byggts om flera gånger. Altarringen i blågrått är halvcirkelformad och tät, med marmorerade rödbruna speglar och grönt tyg på knäfall och överliggare. Korfönstret i jugendstil utgör blickfång och är tidstypiskt för det tidiga 1900-talet. Framför altaret står ett 160 cm högt olivgrönt krucifix, vilande på en predella. På korset sitter en av församlingens unika inventarier, en medeltida Kristusfigur tillverkad i Kräkånger, nuvarande Lövsele. På väggarna i koret finns ytterligare ett antal träskulpturer från medeltid, bl.a. Lövångermadonnan från 1300-talet.

Predikstolen är ett tidigt 1600-talsarbete av en träsnidare i Bergslagen, men inköptes och skänktes till församlingen på 1750-talet. Korgen är sjuksidig med svarvade kolonetter i korintisk ordning. Däremellan sitter spegelnischer med plattskurna sniderier. Gördellist och överliggare är utformad med äggstavs- och tandsnittsfris. Trappbarriären mot söderväggen är gestaltad med rombiska speglar samt längst ned, rektangulära speglar med målade porträtt av Martin Luther och Philip Melanchton. Ljudtaket är sexsidigt och rikligt utsirat med bland annat små volutformade gavlar samt spiror. Korgen har en rundad avslutning med knopp nedåt (ej originalutförande). Predikstolen är polykrom med starka färger i blått, rött och grönt m.fl. färger samt förgyllda detaljer. Orgelläktaren i väster är rak med liggande speglar och genomskärs i mitten av orgelverkets ryggspositiv. Läktaren bärs upp av kolonner i toskansk stil. Barriären är ådringsmålad i gröna och brungula toner. Orgelfasaden är hög, rektangulär och har en spetsig gavelform med fall mot de lägre flankerande pipskäpen. Den är

målad i tunn gröngrå lasyr. Korläktarens barriär mot söder är gestaltad på samma vis och med samma färgsättning som orgelläktaren.

Kyrkans många renoveringar och ändringar har påverkat interiören och gör den till vad vi ser idag. Flera arbeten har föranletts av att kyrkan varit för trång. Det västligaste valvet tillbyggdes av Vebomarksbor av den anledningen åren 1649–1651. Även sakristian av sten ersatte den tidigare timrade under 1600-talet. Ett sekel senare byggdes läktare från vilken de bärande kolonnerna fortfarande finns kvar. Andra bestående 1700-talsändringar är att minst tre fönsterarbeten, till större och fler fönster, genomfördes. Predikstolen som inköptes 1750 (men är från tidigt 1600-tal) är också kvar, likaså kan delar av bänkarna härröra från 1700-talet. 1800-talets ändringar i form av en ny läktare mot söder 1843, med en ny orgel 1865 finns ej kvar eftersom de hunnit ändras igen. Även 1800-talets vitmålning av fast inredning har återställts. Stora delar av 1909 års restaurering och tillbyggnad finns däremot kvar. Efter arkitekten Fredrik Falkenbergs ritningar tillverkades korfönstret, predellan och korset som Kristusbilden från Kräkånger sitter på. Tunnvalvet av sten slogs över det gamla vapenhuset, vilket ersatte ett äldre tunnvalv av trä. Ett fönster på vapenhusets östra sida gjordes till reservgång. Sakristian breddades och fick pannrum och påbyggdes på höjden så att den kryssvälvda rumsbildningen med sidoläktare tillkom. Nuvarande kalkstensgolv i kor och i gångar lades liksom trägolvet under bänkarna. Södra läktaren revs och predikstolen flyttades mot söder, p.g.a. den nya läktarbyggnaden i norr. Den norra läktartrappan ritad av Falkenberg, samt vindfång och vindfångsdörrar finns också kvar.

Ytterliggare en restaurering åren 1934–1937 har satt spår. Efter program av arkitekt Birger Dahlberg, Skellefteå, gjordes golvarbeten och en ny barriär till korläktaren. Ny dopfont av Ignaberga-sten tillkom, ritad av David Wretling, Umeå. Väggarna i kyrkan kalkfärgades och inga försök gjordes att ta fram tidigare konstaterat äldre kalkmåleriet i valv samt på södra väggen över ingången till gamla vapenhuset. Ommålning av den fasta inredningen skedde också. På predikstolen hittades spår av äldre färglager och med stöd av dessa målades den om. Åren 1954–1955 inreddes brudkammare och toalett, vilket innebar att södra läktartrappan togs bort. Åren 1964–1965 flyttades läktarbarriären i väster bakom valvpelarna där den fortfarande är.

Vid en mindre restaurering 1969, efter program av Bo Tjärnström, Skellefteå, målades bänkarna och altarringen. Ett skyddsräcke av trä sattes på orgelläktaren och golvet i kyrksalen slipades och plastlackades. Heltäckningsmattor lades innanför altarringen samt uppe på orgelläktaren. Under 1980-talet anskaffades en kororgel, vars fasad placerades bakom korläktarens barriär, och två bänkrader togs bort för att ge kören ökad plats i koret. Samtidigt tillkom lilla altaret i den s.k. lillkyrkan.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Lövångers kyrka är en senmedeltida salkyrka uppbyggd av skalmurade gråstensväggar och tegel i omfattningar och valv. Denna enkla rektangulära plantyp, med samma bredd på koret som på långhuset, dominerade under 1400-talet och anses ha tiggarmunkarnas kyrkor som förebild. Sannolikt uppfördes kyrkan mot seklets slut eller omkring 1500. Kyrkan var ursprungligen ganska liten med vapenhus av sten mot söder och sakristia av timmer mot norr. Fönstren var både mindre och färre. Gavelröstena kan ha haft dekorativa tegelblindringar. Den västliga travéen tillbyggdes 1649, men gavs en

medeltida gestaltning. Att kyrkan är tillbyggd i väster märks tydligt, eftersom det medförde att det tidigare vapenhuset hamnade nära sydfasadens mitt.

Vid mitten av 1700-talet moderniserades kyrkan i tidens anda, med fler och större fönster, rusticerad barockportal och rundfönster. Fasaden rappades med röd puts och vita listverk och plafonder. De etappvisa fönsterupptagningarna och -förstoringarna under 1700- och 1800-talet kan förklara varför fönstren inbördes sitter asymmetriskt och varför södra fasadens mittfönster är mindre än de övriga. Exteriört bär kyrkan fortfarande en tydlig årsring från 1750-talet, om än barockkaraktären tonats ned under 1800-talet genom att den rosa avfärgningen ändrades till vit kalkfärg (1843) och taktäckningen byttes från spån till svartplåt (1889). Större delen av svartplåten är fortfarande kvar, och utgör ett av länets äldsta bevarade plåttak. Även sakristians påbyggnad och breddning (1909) utgör en påtaglig förändring av exteriören.

Interiören har förändrats och renoverats etappvis under 1700-, 1800- och 1900-talen. Tack vare valven och väggarna samt skulpturerna har kyrkointeriören kvar sin medeltida karaktär, men den samsas också med 1600-talsbarock (predikstolen), jugend (korfönstret) och mindre inslag av 1920-talsklassicism. Orgelfasaden är dessutom gestaltad i en återhållsam modernistisk stil. Den stilblandning som inredningens olika tidsskikt skapar förekommer i de flesta medeltida kyrkor och är i Lövånger ändå förhållandevis sammanhållen. De två sistnämnda restaureringarna kan betecknas som både konserverande och förnyande. Värdefull fast inredning är bl.a. predikstolen från 1624 som inköptes 1756 från Munktorps församling i Västmanland, de äldre gravhällarna samt altaruppsatsen och korfönstret ritat av arkitekt Fredrik Falkenberg. Bänkar är åtminstone från 1800-talet, men möjligen kan vissa delar vara äldre, från en fast 1700-talsinredning. Bänkarna har gjorts bekvämare och både bänkar och altarring har målats om vid flera tillfällen. Altarringen är troligen från sent 1800-tal eller sekelskiftet 1900. Tidigare fanns enligt 1831 års inventarieförteckning en femsidig marmorerad altarring. År 1831 stod dessutom på vardera sidan om altaret blåmålade pyramider som ”tidigare stått på ömse sidor om ingången till koret”. Läktarbarriären i väster gjordes om helt 1909 och fick liggande speglar. Emellertid är läktarkolonnerna i toskansk stil från 1700-talet.

De enda kyrkorna i länet med bevarade medeltida valv är Lövånger och Bygdeå kyrkor (om man bortser ifrån de små sakristivalven i Skellefteå landskyrka och Backens kyrka i Umeå). Den främsta parallellen i länet är också Bygdeå kyrka med överensstämmande yttre klädnad med lisener, barockportal och runda plafonder. Likheten är ingen slump, då den sistnämnda kyrkan restaurerades 1756–1757 av murmästaren Daniel Hagman, Anders Wahlberg forne arbetsgivare. Paralleller till portalen finns i många av Daniel Hagemans uppförda kyrkor, bl.a. Borgsjö och Attmar kyrkor i Medelpad. Lövångers kyrkas slutna karaktär, rektangulära grundplan och spetsiga gavelrösten har den också gemensamt med andra medeltidskyrkor, som t.ex. Backens kyrka i Umeå och Nordmalings kyrka. I likhet med den sistnämnda kyrkan har den alltså bevarat det medeltida utförandet med utskjutande vapenhus i vinkel mot söder. Sydportalen mellan vapenhuset och kyrkorummet är ornerad med formtegel, vilket man också kan se i Nederluleå och Öjebyns kyrkor i Norrbotten. De tre valven i kyrkan, gestaltade som Vadstenastjärna i väster, Sturestjärna i mitten samt Hälsingtunastjärna i koret, har många likheter med de tre stjärnvalven i Nederkalix kyrka i Norrbotten.

Sammanfattningsvis är kyrkomiljön i Lövånger ett ovanligt komplett sockencentra med kontinuitet tillbaka till medeltiden. Såväl landskap som byggnader, kyrkogård och församlingens rika uppsättning inventarier bidrar till att man fortfarande kan uppleva och förstå platsens historiska betydelse. Inga av de nämnda delarna har helt undgått förändringar, men ändringarna har gjorts med ett resultat som inte äventyrat helhetsupplevelsen. Förståelse för platsens kulturhistoriska värden har genom åren visats genom att nyttillkommen bebyggelse har hållits på ett respektfullt avstånd från kyrkomiljön. Att området på 1970-talet utpekades som riksintresse (AC 16) med tanke på den bevarade kyrkstaden, har sannolikt bidragit till att kyrkomiljön idag kan räknas till ett av stiftets främsta kulturarv. Kyrkogården runt kyrkan, bogårdsmuren, det polygonala gravkapellet och klockstapeln är, tillsammans med kyrkan, omistliga delar i den samlade kyrkomiljön. Klockstapeln är en av stiftets äldsta bottniska staplar, och har med sin sent nyklassicistiska brädfodring och eleganta takform ett högt bevarandevärde. Dess närmaste paralleller vad gäller konstruktion och uppbyggnad är den samtida klockstapeln i Nysätra och den något yngre på Backen i Umeå.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkomiljön och byggnaderna

- Kyrkplatsen har en mer än 500-årig kontinuitet och är av synnerligen stort värde genom att dess yttre sammanhang med kyrkstadsstugor och stallar har bevarats. I landets övriga kyrkstäder är det ovanligt med så många bevarade kyrkstallar.
- Lövånger kyrka representerar gruppen medeltida gråstenskyrkor med rakt avslutat kor vilket blev dominerande under 1400-talet. Av särskilt värde är att kyrkans senmedeltida valv, murar och ursprungliga vapenhus i söder är bevarade, liksom Vebomarksvalvet i väster från 1600-talet.
- Klockstapeln av bottnisk typ har en stomme från sent 1600-tal, och är därmed en av stiftets äldsta klockstaplar i trä. Det är också en av länets äldsta träbyggnader överhuvudtaget. Dess klassicistiska och hantverksmässigt välgjorda brädfodring liknar det åttkantiga gravkapellet från 1874 och tillkom troligen samtidigt. Storklockan är länets äldsta icke omgjutna kyrkklocka, gjuten i Lübeck 1595.
- Predikstolen från 1624 är representativ för det tidiga 1600-talets predikstolar i renässansstil, med rik plattskärningsdekor och polykrom färgsättning.
- De fyra äldre gravhällarna har alltid haft sin plats i anslutning till koret och i ingen annan kyrka i länet exponeras detta gravskick bättre.
- De medeltida träskulpturerna med originalrester av polykromering är ovärderliga konstskatter. Lövångermadonnan och Kräkångerkrucifixet besitter särskilt värden genom att vara från 1300-talet respektive tillverkad av en träsnidare från trakten.
- Mässingsarmaturerna i huvudsak från 1700-talet stärker interiörens ålderdomliga och genuina karaktär.

Litteratur- och källförteckning

Bebyggelsehistorisk tidskrift. Övre Norrlands kyrkor. Nr 22, 1991. Uppsala 1992.

Beskow, Hans. *Bidrag till studiet av Övre Norrlands kyrkor.* Stockholm 1955.
(Innehåller avbildningen från 1830 som bl.a. visar att ljudluckorna tidigare var rundbågade.)

Hedqvist, Johan. *Lövångers kyrka och dess inventarier.* Lövånger 1971.

Holm, Carl. *Lövånger sockenbeskrivning Del I och II,* Umeå 1942

Lövångers kyrka 500 år från medeltid till vår tid. Utgiven av Lövångers församlings kyrkoråd. Lövsele 1999.

Renman, Gustav. "Lövånger kyrkstad". I: *Lövånger, en sockenbeskrivning, del 3.* Skellefteå 1991.

Vård- och underhållsplanen för Lövånger kyrka. Västerbottens museum 2005.

Västerbotten genom tiderna. Del 1. Kulturmiljöer av riksintresse i Västerbottens län. Länsstyrelsen Västerbottens län, meddelande 2, 1991.

Åman, Anders. "Övre Norrlands kyrkor – deras konsthistoria och geografi". I: *Bebyggelsehistorisk tidskrift. Övre Norrlands kyrkor.* Nr 22, 1991.

Inventeringsdatum: 2010-06-01

Ansvar karaktäristik och bedömning: Annika Lindberg, Historiska Hus AB och Andreas Grahn, Länsstyrelsen Västerbotten. Texten fastställd i mars 2012.

Rapport: Annika Lindberg

Lövångers kyrka, Skellefteå kommun, Västerbottens län

Lövångers kyrka ligger längst in i Avafjärden, omkring 5 km från kustbandet och 5 mil söder om Skellefteå. Bebyggelse finns väster, norr och öster om kyrkplatsen. På norra sidan Kungsvägen breder kyrkstaden ut sig. Strax väster om parkeringsplatsen ligger församlingsgården. Kyrkan omges av firsidig bogårdsmur med en öppning mot väster och två mot norr. Muren mot söder gör uppehåll för församlingens åttkantiga gravkapell. På samma sätt står klockstapeln omgiven av bogårdsmuren mot norr. Satellitbild från www.maps.google.se

Portiken som omger dörr och rundfönster tillkom på 1760-talet samtidigt som kyrkan putsades med puts innehållande tegelkross, vilket gjorde den rödfärgad. Kalkavfärgning i vit ton gjordes först i samband med 1840-talets fasadrenovering. Sakristian mot norr höjdes och byggdes ut 1909.

De två traveerna mot öster och södra vapenhuset är medeltida, medan ytskikt och fönsterstorlekar härrör från olika renoveringar under 17- 18- och 1900-talet.

Lövångers kyrka, Skellefteå kommun, Västerbottens län

De två östligaste valven är sannolikt ursprungliga. Predikstolen flyttades till södra sidan när den nya läktarbyggnaden i norr tillkom år 1909.

Den öppna bänkinredningen är gammal, men har byggts om flera gånger. Nuvarande målning i gröna toner gjordes 1969. Ljuskronorna och lampetterna från 1700-talet bidrar till upplevelsen av en åldersmättad interiör.

Renoveringar och kompletteringar av inredningen har gjort avtryck, men utan att salkyrkorummets i grunden medeltida karaktär försvunnit.

Västra läktaren ligger under Vebomarksvalvet som tillkom 1649. Nuvarande läktarorgel tillverkades 1967 av Grönlunds orgelbyggeri i Luleå. Den har helmekanisk traktur och registratur. Inför orgelbytet sänktes orgelläktaren något för att rymma den höga orgeln. Orgelfasaden infogar sig trots sin storlek och modernistiska utformning relativt väl under stjärnvalvet.

Sidoläktaren mot norr byggdes p.g.a. utrymmebrist år 1909, i en ny kryssvälvd rumsbildning ovanför sakristian. Under 1980-talet, när bänkplatserna inte längre behövdes lika mycket, anskaffades en kororgel, vars fasad placerades bakom korläktarens barriär. Rummet bakom används av kören och till liggande förvaring av äldre mässhakar.

Lövångers kyrka, Skellefteå kommun, Västerbottens län

Krucifixet i trä från 1500-talets början tillverkades av en bonde i Kräkånger (nuvarande Lövsele). Korset och altaruppsatsen i övrigt är från 1909 och utförda enligt arkitekt Fredrik Falkenbergs ritningar. Även korfönstret i jugendstil är ritat av honom och utfört av Neuman och Vogel i katedralglas och opalglas. Motivet är ett latinsk kors, Andens symbol duvan och de grekiska bokstäverna Alfa och Omega. Fönstrets dekorativa kvalitet är tidstypisk för det tidiga 1900-talet.

Den äldsta predikstolen skänkt av Karin Trast (som även skänkte predikstol till Bygdeå församling 1658) finns inte bevarad annat än i form av ett par skulpturer som sittit på speglarna. Nuvarande predikstolen i renässansstil uppsattes i kyrkan 1756 och kommer från Munktorps församling i Västmanland. Den ska ha tillverkats 1623–24 och anses vara en av de bästa representanterna för snidare Hans Rabéns tidiga predikstolar. 1842 försågs den med utbuktande underrede vilket förändrade karaktären. Bemålningen från 1930-talet bygger på den ursprungliga färgbehandlingen som övermålad med gråvit oljefärg 1842.

Dopfunten med tillhörande dopskål inköptes 1937. Dopfunten är tillverkad av Ignabergssten och gestaltad av skulptören David Wretling.

Nuvarande lillkyrkan i söder inryms i det ursprungliga vapenhuset. Altare och fönster med antikglas i blyspröjs insattes vid restaureringen 1936–37. Det nuvarande altaret är från 1988. Till höger den ornerade sydportalen, foto: Mattias Burman/Luleå stift.

Lövångers kyrka, Skellefteå kommun, Västerbottens län

Oval lampett av driven mässing överstycke med ciselerade blomornament. Ljuspipa med ornerad droppskål, tidigt 1700-tal.

Lövångermadonnan är skuren i valnöt och har färgrester kvar. Skulpturen är tillverkad i Tyskland omkring år 1300. Maria har graciöst svängd hållning. På vänster arm har Kristusbarnet burits.

St. Anna med krönta jungfrun Maria och Jesusbarnet (saknas) i knäet. Spår av målning finns kvar. Skulpturen av Anna själv tredje är från tidigt 1500-tal.

Takstolen i Lövånger kyrka kan liksom valven vara från byggnadstiden 1500. Det består av spensliga sparrar, övre och nedre hanbjälkar, samt både raka och korsande stödben. Gråstensmuren på gavlarna smalnar uppåt och avslutas med tegel i röstet. Foto: Annika Lindberg/Historiska Hus, 2011.

vinden och kan ha suttit i kyrkorummet under något av kyrkans tidigaste århundraden. Foto: Annika Lindberg/Historiska Hus, 2011.

Lövångers kyrka, Skellefteå kommun, Västerbottens län

Gravkapellet är länets största åttkantiga gravkapell. Det byggdes 1874 och är utvändigt välbevarat. Brädfodringen av locklistpanel pryds upptill av en utsirad bård. Dubbeldörren är vänd mot norr.

Klockstapeln har samtida brädfodring som gravkapellet, men stapeln är uppförd i slutet av 1600 av okänd byggmästare och enligt den botteniska stapeltypen. Det är en av stiftets äldsta klockstaplar.

I gamla kyrkogårdens sydvästra hörn finns ett antal äldre vårdar i järn och sten som är kulturhistoriskt värdefulla. Foto: Annika Lindberg/Historiska Hus, 2008.

Även nordöstra delen av kyrkogården har bevarat sin äldre karaktär med gamla vårdar, grusbeläggning och ett fåtal inhägnade gravplatser.

Lövångers kyrka, Skellefteå kommun, Västerbottens län

Lövånger kyrkstad består av 230 kammare (lägenheter) fördelade på 117 stugor, varav 12 fortfarande är i privat ägo. Övriga stugor, liksom ett trettiotal stallar, ägs av hembygdsföreningen men förvaltas av en kyrkstadstiftelse. De flesta husen är uppförda under 1800-talet, men kyrkstaden som institution och gatustrukturen är betydligt äldre. Att de bevarats och kan upplevas tillsammans med den medeltida kyrkomiljön stärker det kulturhistoriska värdet och gör kulturmiljön unik för länet.

De många bevarade kyrkstillarna (bilden nedan) är unika för landet. I andra kyrkstäder har nästan alla kyrkstillar rivits.

Nya kyrkogården anlades 1893 och ligger ett par hundra meter söder om kyrkan. Satellitbild från www.maps.google.se

Nya kyrkogårdens huvudentré i nordost har grindstolpar av grovhuggna granitblock, avslutade med plana kalkstenshällar. Bogårdsmuren och kyrkogårdens långa gravrader utan rygghäckar dominerar intrycket. Sedan 1970-talet är merparten av ytorna insådda med gräs. Björkar och enstaka rönnor förekommer.

I nordväst avgränsas begravningsplatsen med en hög granhäck.